

MAJETEK CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ

Evidence původního církevního majetku provedená církvemi a náboženskými společnostmi
v období od roku 1990 do roku 2007.

ZPRÁVA

Ing. Karel Štícha
předseda Expertní komise církví, Arcibiskupství pražské

JUDr. Isabella Slavičková
Arcibiskupství pražské

Ing. Karel Fojtík
místopředseda Expertní komise církví, předseda ekonomické komise Ekumenické rady
církví,

srpen 2008

OBSAH

1. Právní rámec	str. 3
2. Majetek Římskokatolické církve	str. 5
2.1. Organizace	
2.2. Postup práce	
2.3. Vyhodnocení	
3. Majetek ostatních církví a náboženských společností	
Přílohy 1 - 6	

1. PRÁVNÍ RÁMEC

K datu 25. 2. 1948, jímž je v návrhu zákona stanovena časová hranice pro majetkové vypořádání s církvemi a náboženskými společnostmi, platily na území tehdejší ČSR pokud jde o právní úpravu nabývání movitého i nemovitého majetku dva základní právní předpisy, a to **Obecný zákoník občanský (dále o.z.o.) č. 946/1811 Sb.z.s.**, a **obecný zákon knihovní č. 95/1871 ř. z.**, který na o.z.o. navazoval.

Obecný zákon knihovní upravoval speciálním způsobem problematiku spojenou se vznikem a zánikem věcných práv, tedy v prvé řadě práva vlastnického, pokud šlo o nemovitosti, a v této souvislosti komplexně upravoval i otázku vedení pozemkových knih a jejich částí, a stanovil náležitosti, které byly nezbytné k provádění zápisů do těchto knih – to znamená i zápisů (vkladů) vlastnického práva.

Uvedené právní předpisy, které byly převzaty legislativou první i druhé republiky, se pochopitelně vztahovaly i na církve a jejich právnické osoby.

V ustanovení **§ 355 o.z.o. Objektivní a subjektivní možnosti nabytí vlastnictví** bylo uvedeno: „Všechny věci vůbec jsou předměty vlastnického práva a **každý, koho zákony výslovně nevylučují, jest oprávněn nabývatí ho** svým jménem sám nebo prostřednictvím jiné osoby.“

Neexistovalo žádné zákonné ustanovení, které by církve z možnosti nabývat majetek vylučovalo, byly tedy po této stránce zcela plnoprávními subjekty s možností a právem nabývat cokoli do svého vlastnictví (v praxi převážně do vlastnictví jednotlivých církevních subjektů), tedy i nemovitý majetek, stejně jako kterákoliv jiná právnická osoba, a pro nabývání nemovitého majetku se tedy na ni příslušná ustanovení o. z.o. a obecného zákona knihovního vztahovala bez výjimky.

(K tomu **pozn.:**

V komentáři k Čsl.o.z.o. autorů Roučka – Sedláčka z roku 1935 je u judikatury uváděné k § 335 (II. díl, str. 206 dole) citováno přímo z Rozhodnutí nejvyšších správních soudů (Boh.1829/25) doslova toto:

„Ačkoliv **jmění církve římskokatolické** je po stránce soukromoprávní decentralizováno v jednotlivé majetkové podstaty (v *dnešní terminologii* by tomu odpovídalo „*na majetek jednotlivých subjektů*“), tvoří přece s ohledem na veřejnoprávní zájmy a účelovou spojitost svou jeden celek.“)

Značná část původního církevního nemovitého majetku byla zapsána pro jednotlivé církevní subjekty již do **zemských desek**, přičemž už od doby Otakara II. platí princip, že „**Dsky zemské nikto přesvědčiti nemuž**“, což znamená, že zápis v deskách zemských má prioritní význam, má charakter nevyvratitelného důkazu (o vlastnictví).

Později byl církevní nemovitý majetek zapisován do **pozemkových knih**. Nejpozději od 60. let 19. století se začíná na území tehdejší rakouské monarchie a tedy i českých zemí uplatňovat tzv. tabulární (intabulační) princip.

Obecný zákon knihovní zmiňuje intabulaci výslovně v § 8 odst. 1. v souvislosti s vložení tzv. knihovního práva (t.j. **práva vlastnického**, práva zástavního, práva služebnosti apod.) do pozemkové knihy.

Tento zákon je v úpravě problematiky týkající se pozemkových knih velmi podrobný a zejména pro provádění zápisů do pozemkových knih stanoví naprosto striktně přesná pravidla, která mají mj. za účel vyloučit, aby byl jako vlastník nemovitosti do příslušné vložky

pozemkové knihy zapsán subjekt, kterému ve skutečnosti vlastnické právo k předmětné konkrétní nemovitosti (nemovitostem) nesvědčí.

S tím pak plně koresponduje **Obecný zákoník občanský** ve svých ustanoveních o nabytí majetku, zejména v ustanoveních o nabytí majetku nemovitého.

V § 380 – Právní požadavky nabytí o.z.o. uvádí: „Bez titulu a bez právního nabývacího způsobu nelze vlastnictví nabýti.“

V § 431 uvádí: „Ku převodu vlastnictví nemovitých věcí musí býti nabývací jednání zapsáno do veřejných knih k tomu určených. Tento zápis nazývá se vklad (intabulace).“

(K § 431 je v Komentáři k Čsl. o.z.o. autorů Roučka – Sedláčka z roku 1935. rozebráno tzv. knihovní právo s podrobným uvedením, co je k provedení příslušného zápisu třeba – tuto část komentáře však nebylo možno v tomto materiálu z technických důvodů uvést, neboť má rozsah 59 stran formátu A₄ tištěných malým typem s velmi hustým řádkováním).

§ 432 - 434 pojednávají o **nutnosti existence a náležitostech tzv. vkladné listiny**, k tomu též dále §§ 436-437.

§ 446 - Forma a opatrnosti vkladů stanovil:

„Jakým způsobem a s jakými opatrnostmi vůbec při vkladu věcných práv sluší postupovati, obsaženo je ve zvláštních nařízeních, vydaných o zřízení zemských desk a pozemkových knih.“

Zapisování údajů do zemských desek a do pozemkových knih byla věnována maximální péče a při detailnosti tehdejší právní úpravy týkající se vlastnických vztahů, její dlouhodobé nepřetržité kontinuitě (malý počet novel) a v neposlední řadě i vzhledem k dlouhodobě panující právní jistotě v tomto odvětví práva (samotné zápisy v zemských deskách a pozemkových nebyly zpochybňovány ani za obou totalitních režimů) je prakticky zcela vyloučeno, aby byl do těchto desek a knih zapsán jako vlastník subjekt, kterému by ve skutečnosti vlastnické právo nesvědčilo.

2. MAJETEK ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE

Organizace

Římskokatolická církev je organizace s důslednou hierarchickou strukturou.

Subjektem zastřešujícím celou katolickou církev v České republice je Česká biskupská konference. Duchovní správu území zajišťují jednotlivé **diecéze**. **Mužské řády** reprezentuje Konference vyšších řeholních představených mužských řádů, za **ženské řády** vystupuje Konference vyšších řeholních představených ženských řádů.

Diecéze

Organizační entita diecéze je tvořena biskupstvím (arcibiskupstvím) jako právníkou osobou zastupující diecézi navenek a vystupující jako zřizovatel farností, duchovních správ, kvazifarností, kapitul, charit a případně i jiných typů církevních právnických osob působících na území diecéze.

V České republice je 8 diecézí:

- Arcibiskupství pražské (340 farností a duchovních správ)
- Biskupství českobudějovické (362 farností a duchovních správ)
- Biskupství plzeňské (70 farností a duchovních správ)
- Biskupství litoměřické (437 farností a duchovních správ)
- Biskupství královéhradecké (311 farností a duchovních správ)
- Arcibiskupství olomoucké (421 farností a duchovních správ)
- Biskupství brněnské (452 farností a duchovních správ)
- Biskupství ostravsko-opavské (277 farností a duchovních správ)

Dále v diecézích existuje 60 kapitul a náboženských společností a 176 charit.

Řády mužské a ženské

Jednotlivé mužské a ženské řády jsou na biskupstvích nezávislé subjekty. Některé řády mají zřízeno více samostatných právnických osob ve vazbě na jednotlivé kláštery.

Celkem je na Ministerstvu kultury evidováno 98 subjektů mužských řádů a 79 subjektů ženských řádů.

Celkem je tedy činných na území České republiky 3091 právnických osob Římskokatolické církve.

Popsaná organizační struktura Římskokatolické církve byla základem i pro organizaci postupu inventarizace původního církevního majetku. Odpovědnost za podklady diecézních subjektů převzala jednotlivá **biskupství (arcibiskupství)**. V rámci konferencí vyšších řeholních představených byly koordinovány práce jednotlivých řádů a kongregací.

Práce na inventarizaci byly zahájeny již na počátku 90. let 20. století. V jednotlivých biskupstvích a v rozhodujících řádech byly vytvořeny personální a kapacitní předpoklady k zajištění této činnosti. Prostřednictvím příslušných orgánů (komisí) České biskupské konference byly postupy metodicky řízeny a koordinovány.

2.2. Postup práce

Jak vyplývá z kapitoly 1, rozhodující pro určení vlastnického práva k datu 25. 2. 1948 je příslušný zápis předmětného majetku ve vložce pozemkové knihy nebo desk zemských. Celý následný postup je na této skutečnosti postaven.

Inventarizace probíhala v těchto postupných krocích:

- a) z rejstříků subjektů vedených pozemkovou knihou byly vypsány seznamy církevních právnických osob a jejich vložek
- b) pro zjištěný soubor subjektů byly objednány kopie nebo výpisy vložek pozemkových knih a desk zemských. Celkem bylo jednotlivými diecézemi a řády zajištěno cca 10 000 vložek z katastrálních území pokrývajících prakticky celé území České republiky.

Za zmínku stojí i skutečnost, že originální výpisy musely být opatřeny příslušnými kolkami (např. 20 Kč/strana). Přílohy vložek desk zemských a vložek pozemkové knihy jsou uvedeny v příloze č. 1. Pohled na archiv jedné diecéze (Arcibiskupství pražské) – viz příloha č. 2.

- c) získané archivní materiály byly podrobeny základnímu vyhodnocení z hlediska stavu vlastnictví církevních subjektů ke dni 25. 2. 1948. Z dalšího postupu byly vyloučeny ty nemovitosti, které byly převedeny před rozhodným datem do vlastnictví jiných subjektů.
- d) nemovitosti zapsané v pozemkových knihách a deskách zemských byly následně zadány do speciálně vytvořené databáze. Zadány byly údaje o vložce pozemkové knihy (okres, katastrální území, číslo vložky, vlastník atd.) a údaje o jednotlivých parcelách (číslo parcely, kultura, číslo popisné atd.). Vytvořené databáze věcně popisují stav vlastnictví církevních subjektů k 25. 2. 1948. Celkově obsahují databáze nemovitostí diecézí a řádů cca 110 000 položek.
- e) soubor údajů z pozemkové knihy určující stav vlastnictví církevních subjektů k 25. 2. 1948 popisuje stav pomocí parametrů zapsaných ve vložce pozemkové knihy, to znamená bez výměr jednotlivých pozemků. Současně je takovýto model nedostatečný k vyjádření souboru nemovitostí zabraných církevním právnickým osobám v období po 25. 2. 1948.

K doplnění informací o dalším osudu jednotlivých nemovitostí nelze použít příslušná rozhodnutí státních orgánů o vyvlastnění, resp. vykoupení, neboť tato rozhodnutí jsou z hlediska konkrétních údajů o předmětných nemovitostech značně všeobecná a nekonkrétní (výkup dle zákona 142/47 Sb a 46/48 Sb.; viz příloha č. 3).

- f) Základní výstupy z Katastru nemovitostí (listy vlastnictví) nelze jednoduše použít pro určení výměr a současných vlastníků. V období po uzavření pozemkových knih (1964) došlo k masivním plošným změnám v členění území na parcely, a to jejich slučováním, rozdělováním a přečíslováním. Ve výsledném stavu je jedno parcelní číslo z pozemkové knihy v současnosti částí několika parcel, nebo jedna současná parcela dle Katastru nemovitostí je tvořena více parcelami, resp. jejich částmi dle pozemkové knihy, přičemž číslování parcel je ve většině případů zcela nové. Ke zjištění vzájemných vztahů je určen výstup zajišťovaný Katastrálním úřadem pod názvem *Srovnávací sestavení parcel*. Církevní subjekty zahájily objednávání srovnávacích sestavení parcel pro nemovitosti dle pozemkové knihy již na konci 90. let (příklad viz příloha č. 4). Pohled na archiv jedné diecéze (Arcibiskupství pražské) – viz příloha č. 5.

Je třeba říci, že v roce 2008 nebyly dosud všechny objednávky vyřízeny.

- g) získaná srovnávací sestavení byla zadána do příslušné databáze a propojena s databází vložek pozemkových knih.

2.3. Vyhodnocení

Jednotlivá realizační pracoviště (jednotlivé diecéze a řády) provedla vlastní vyhodnocení shromážděných podkladů.

Prostým součtem ploch parcel, u kterých se podařilo získat výměru, je popsána podmnožina vlastnictví k 25. 2. 1948. Vyloučením parcel, u kterých je prokázáno současné vlastnictví církevním subjektem, je popsána podmnožina nemovitostí odebraných církvím, u kterých bylo možno zjistit výměru. K reálnému rozsahu ploch se lze dále přiblížit rozdělením neověřených parcel poměrně mezi parcely církví vlastněné a zabrané s následnou extrapolací dle počtu parcel.

Ukázky přehledů a vyhodnocení diecézního majetku a majetku řádů a kongregací jsou uvedeny v příloze č. 6. Údaje o rozloze jsou uvedeny v metrech čtverečních.

3. Postup církví ERC a dalších nekatolických subjektů při specifikování nevydaného církevního majetku pro zákon o majetkovém vyrovnání.

V rámci zpracování podkladů nekatolickými subjekty ohledně dosud státem nevydaného církevního majetku byly vyčísleny soubory celkem 9-ti církví a náboženských společností (CNS): Českobratrské církve evangelické, Církve československé husitské, Církve bratrské, Jednoty bratrské, Starokatolické církve v ČR, Bratrské jednoty baptistů, Církve adventistů sedmého dne, Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi a Federace židovských obcí v ČR. Vyčíslení bylo prováděno ve výměrách (ha) v kategoriích zemědělská půda, lesní půda, vodní plochy, zastavěné plochy, ostatní plochy a nakonec se uváděly příp. počty budovy.

Jednotlivé církve se zabývaly kvantifikací státem nevydaného majetku od roku 1990 opakovaně a několikrát zaslaly MK ČR upřesňované majetkové seznamy. Tyto soupisy církevního majetku (zejména pozemků) vycházely jednak z dokumentace a informací, které jsou dostupné v církevních ústředích. Dále byly tyto majetkové seznamy CNS postupně ověřovány a doplňovány dle oficiálních údajů o církevních majetcích, které jsou vedeny v aktuální závazné dokumentaci věcně příslušných úřadů.

Nekatolické subjekty vycházely při zpracování svých majetkových nároků z dokumentace a údajů Národních archivů, Moravského zemského archivu, Českého úřadu zeměměřičského a kartografického a FŽO čerpala také z archivních údajů Židovského muzea v Praze. Na Katastrálních úřadech proběhla celá řada dohledání a majetkové výměry mnoha pozemků CNS byly aktualizovány. K nárokováným databázím nekatolického církevního majetku jsou v archivech CNS uloženy výpisy z původních pozemkových knih, listy vlastníků, katastrální mapy pozemků a řada dalších písemných materiálů dokládajících vlastnictví nemovitostí (např. srovnávací sestavení parcel, administrativní dohody o převodu nemovitosti, podněty pro soudní změnu vlastníka aj.).

V návaznosti na postup dohodnutý na úrovni Církevní komise (ČBK a ERC) zpracovaly církve a náboženské společnosti stanovené podklady s výměry jednotlivých kategorií nemovitostí. Koordinaci postupu všech CNS při přípravě podkladů požadovaných pro zákon o majetkovém vyrovnání zabezpečovala Expertní církevní komise. Dané nekatolické subjekty byly v agregované podobě (výměry v ha) zařazeny do oddílu ostatní církve. Katolické subjekty vytvořily stejným způsobem 3 oddíly (ČBK – biskupství, mužské řády, ženské řády). Tento společný podkladový materiál CNS byl po projednání a schválení v Církevní komisi předán k dalšímu řízení MK ČR.